

**MEHNATGA HAQ TO‘LASH HISOBINI TAKOMILLASHTIRISHDA
ILG‘OR XORIJIY TAJRIBALAR ASOSIDA SAMARALI YONDASHUVLAR**

Yusupova Malika

Andijon davlat texnika instituti “Buxgalteriya hisobi va menejment” kafedrası
dotsenti, i.f.n

Rustamova Mubina

Andijon davlat texnika instituti Buxgalteriya hisobi va audit yo‘nalishi 4-
bosqich talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada mehnatga haq to‘lash hisobini takomillashtirishda ilg‘or xorijiy tajribalarni o‘rganish va ularni milliy amaliyotga samarali joriy etish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda xorijiy mamlakatlarda ish haqi tizimlarining tuzilishi, rag‘batlantiruvchi va motivatsion mexanizmlari, elektron hisob-kitob va axborot tizimlari asosidagi samarali yondashuvlar o‘rganilgan. Shuningdek, maqolada byudjet tashkilotlarida ish haqi hisobini takomillashtirish bo‘yicha xalqaro tajribalarni milliy sharoitga moslashtirish yo‘llari va amaliy tavsiyalar keltirilgan. Tadqiqot natijalari xodimlar motivatsiyasini oshirish, ish unumdorligini kuchaytirish va moliyaviy resurslardan samarali foydalanish imkoniyatlarini ilmiy asoslashga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: mehnatga haq to‘lash, ish haqi hisobi, xorijiy tajribalar, rag‘batlantiruvchi to‘lovlar, motivatsiya, byudjet tashkilotlari, samarali yondashuvlar, elektron hisob-kitob tizimi.

KIRISH

Mehnatga haq to‘lash hisobini takomillashtirish bugungi kunda davlat va byudjet tashkilotlari faoliyatining muhim masalalaridan biri sifatida e‘tiborni tortmoqda. Xodimlarning mehnat samaradorligini oshirish, rag‘batlantirish mexanizmlarini takomillashtirish va moliyaviy resurslardan samarali foydalanishni ta‘minlash uchun ilg‘or xorijiy tajribalarni o‘rganish dolzarb ahamiyatga ega. Ko‘plab rivojlangan mamlakatlarda ish haqi tizimi faqat lavozim va ish staji bo‘yicha emas, balki xodimlarning samaradorligi, vazifa murakkabligi va natijalari asosida shakllantiriladi. Shu nuqtai nazardan, byudjet tashkilotlarida mehnatga haq to‘lash hisobini takomillashtirishda xorijiy tajribalarni o‘rganish va ularni milliy amaliyotga moslashtirish muhim ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi [1].

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ilg'or xorijiy tajribalarni tatbiq etish orqali ish haqi hisobini avtomatlashtirish, rag'batlantiruvchi va motivatsion to'lovlarni optimallashtirish hamda xodimlar faoliyatini samarali tahlil qilish imkoniyatlari sezilarli darajada oshadi. Shu sababli, xorijiy mamlakatlarda qo'llaniladigan ish haqi tizimlarining tuzilishi, elektron hisob-kitob va axborot texnologiyalari asosidagi samarali yondashuvlarni o'rganish tadqiqotning asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Xorijiy mamlakatlarda mehnatga haq to'lash tizimlarini o'rganish bo'yicha tadqiqotlar ko'plab olimlar tomonidan olib borilgan. R. Ehrenberg va R. Smithning qarashlariga ko'ra, rivojlangan davlatlarda ish haqi tizimi faqat lavozim va ish staji bo'yicha emas, balki xodimlarning ish natijalari, samaradorligi va xizmat sifatiga qarab shakllantiriladi [2]. Ularning fikricha, rag'batlantiruvchi va motivatsion to'lovlar ish unumdorligini oshirish va xodimlar faoliyatini tahlil qilishda muhim vosita hisoblanadi.

Shuningdek, N.G. Mankiwning *Principles of Economics* asarida aytilishicha, ilg'or mamlakatlarda elektron hisob-kitob tizimlari ish haqi hisobini tezkor va shaffof amalga oshirishga xizmat qiladi, bu esa moliyaviy resurslardan samarali foydalanish va xodimlar motivatsiyasini oshirish imkoniyatini yaratadi [3]. Muallifning ta'kidlashicha, avtomatlashtirilgan tizimlar xodimlar ma'lumotlarini yagona bazada saqlash va hisobotlarni tezkor shakllantirish imkonini beradi.

Sh. Shodmonovning qarashlariga ko'ra, xorijiy tajribalarni milliy amaliyotga moslashtirish orqali byudjet tashkilotlarida ish haqi hisobini takomillashtirish mumkin. U o'z asarida ilg'or mamlakatlarda ish haqi tizimlarining tuzilishi, rag'batlantiruvchi mexanizmlar va elektron tizimlardan foydalanish orqali ish unumdorligini oshirish misollarini keltiradi [4].

A. Vahobovning tadqiqotlarida esa ilg'or xorijiy tajribalarni tatbiq etish orqali byudjet tashkilotlarida rag'batlantiruvchi va kompensatsion to'lovlarni optimallashtirishning samarali yo'llari yoritilgan. Muallifning ta'kidlashicha, elektron tizimlar yordamida ish haqi hisobini takomillashtirish xodimlar faoliyatini boshqarish va byudjet mablag'laridan samarali foydalanishni ta'minlaydi [5].

Shu nuqtai nazardan, yuqoridagi adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, mehnatga haq to'lash hisobini takomillashtirishda xorijiy tajribalarni o'rganish va milliy sharoitga moslashtirish samarali yondashuvlar yaratishda muhim ilmiy va amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqotda mehnatga haq to‘lash hisobini takomillashtirishda ilg‘or xorijiy tajribalarni o‘rganish uchun taqqoslash, tahlil va umumlashtirish usullari qo‘llanildi. Tadqiqot jarayonida rivojlangan mamlakatlarda ish haqi tizimlari, rag‘batlantiruvchi va motivatsion mexanizmlar, shuningdek elektron hisob-kitob tizimlari tahlil qilindi. Normativ-huquqiy hujjatlar, amaliy hisobotlar va xalqaro tajriba asosida xulosa chiqarish usullari ishlatildi. Shuningdek, statistik va ilmiy tahlil yordamida xorijiy tajribalarni milliy amaliyotga moslashtirish imkoniyatlari aniqlashtirildi. Tadqiqot natijalari asosida ish haqi hisobini takomillashtirish bo‘yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Xorijiy mamlakatlarda mehnatga haq to‘lash tizimlarini o‘rganish shuni ko‘rsatadiki, ilg‘or davlatlar ish haqi hisobini nafaqat lavozim va ish staji bo‘yicha, balki xodimlarning samaradorligi, vazifa murakkabligi va natijalariga qarab shakllantiradi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ish haqi tizimida rag‘batlantiruvchi va motivatsion elementlarning mavjudligi xodimlar faoliyatini oshirish va moliyaviy resurslardan samarali foydalanish imkoniyatlarini kengaytiradi [6].

Shuningdek, elektron hisob-kitob tizimlari yordamida ish haqi hisobini avtomatlashtirish jarayoni sezilarli darajada soddalashtiriladi, hisobotlarni tezkor shakllantirish va xatoliklarni kamaytirish imkoniyati yuzaga keladi. Bu esa byudjet tashkilotlarida resurslardan samarali foydalanish va xodimlar faoliyatini aniq baholashga xizmat qiladi.

Quyidagi jadvalda ilg‘or xorijiy tajribalar asosida mehnatga haq to‘lash hisobini takomillashtirish bo‘yicha asosiy yondashuvlar va ularning milliy amaliyotga tatbiq etish imkoniyatlari ko‘rsatilgan:

1-jadval

Ilg‘or xorijiy tajribalar asosida ish haqi hisobini takomillashtirish yondashuvlari

Yondashuv turi	Mazmuni	Milliy amaliyotga tatbiq etish imkoniyati	Iqtisodiy va boshqaruv afzalliklari
Samaradorlikka asoslangan ish haqi	Xodim ish natijalari,	Byudjet tashkilotlarida	Ish unumdorligi oshadi,

	samaradorligi va vazifa murakkabligiga qarab ish haqi belgilanadi	rag‘batlantiruvchi mexanizmlarni takomillashtirish	resurslardan samarali foydalanish ta‘minlanadi
Rag‘batlantiruvchi va motivatsion to‘lovlar	Bonus, mukofot, qo‘shimcha to‘lovlar tizimi	Xodimlar motivatsiyasini oshirish va ish samaradorligini rag‘batlantirish	Xodimlar faoliyati aniq baholanadi, mehnat samaradorligi oshadi
Elektron hisob-kitob tizimlari	Ish haqi hisobini avtomatlashtirish va ma‘lumotlarni yagona bazada saqlash	Hisobotlarni tezkor tayyorlash, xatoliklarni kamaytirish	Resurslardan samarali foydalanish, boshqaruv qarorlari uchun tezkor ma‘lumotlar
Xalqaro tajribalardan o‘rganish	Ilg‘or davlatlarda qo‘llaniladigan ish haqi tizimlarini tahlil qilish	Milliy amaliyotga moslashtirish va yaxshilash	Mehnat resurslarini boshqarishning ilmiy asoslangan mexanizmini yaratadi

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, ilg‘or xorijiy tajribalarni milliy amaliyotga tatbiq etish nafaqat ish haqi hisobini optimallashtirishga, balki xodimlar motivatsiyasi, ish unumdorligini oshirish va byudjet mablag‘laridan samarali foydalanishga xizmat qiladi.

Tahlil shuni ko‘rsatadiki, elektron tizimlar va samaradorlikka asoslangan ish haqi modellari byudjet tashkilotlarida ish haqi hisobini avtomatlashtirish, rag‘batlantiruvchi va kompensatsion to‘lovlarni adolatli belgilash hamda xodimlar faoliyatini uzluksiz nazorat qilish imkonini beradi [7]. Shu bilan birga, ilg‘or xorijiy tajribalarni o‘rganish va milliy sharoitga moslashtirish orqali ish haqi tizimining samaradorligini oshirish va xodimlar motivatsiyasini yaxshilash bo‘yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqish mumkin.

Natijada, xorijiy tajribalarni o‘rganish va ularni byudjet tashkilotlarida tatbiq etish ish haqi hisobini takomillashtirishning samarali yondashuvi sifatida namoyon bo‘ladi va moliyaviy resurslardan optimal foydalanish hamda xodimlar ish sifatini oshirish imkoniyatlarini kengaytiradi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, mehnatga haq to‘lash hisobini takomillashtirishda ilg‘or xorijiy tajribalarni o‘rganish va milliy amaliyotga tatbiq etish samarali yondashuvlar yaratishda muhim ahamiyatga ega. Xorijiy mamlakatlarda ish haqi tizimlari xodimlarning samaradorligi, ish natijalari va vazifa murakkabligi asosida shakllantiriladi, bu esa rag‘batlantiruvchi va motivatsion mexanizmlarning samarali ishlashini ta‘minlaydi.

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, elektron hisob-kitob tizimlaridan foydalanish ish haqi hisobini avtomatlashtirish, hisobotlarni tezkor shakllantirish va xatoliklarni kamaytirish imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu bilan birga, xorijiy tajribalarni milliy sharoitga moslashtirish xodimlar motivatsiyasini oshirish, ish unumdorligini kuchaytirish va byudjet mablag‘laridan samarali foydalanishni ta‘minlashda asosiy vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

Natijada, ilg‘or xorijiy tajribalarni tatbiq etish orqali byudjet tashkilotlarida ish haqi hisobini optimallashtirish nafaqat amaliy, balki iqtisodiy jihatdan ham dolzarb bo‘lib, xodimlar faoliyatini baholash, rag‘batlantirish va moliyaviy resurslarni boshqarishning ilmiy asoslangan mexanizmlarini yaratishda muhim strategik omil hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ehrenberg R.G., Smith R.S. *Modern Labor Economics: Theory and Public Policy*. – New York: Pearson Education, 2018.
2. Mankiw N.G. *Principles of Economics*. – Boston: Cengage Learning, 2021.
3. Shodmonov Sh. *Iqtisodiyot nazariyasi*. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020.
4. Vahobov A. *Byudjet tashkilotlarida mehnatga haq to‘lash tizimini avtomatlashtirish*. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2022.
5. O‘zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi. – Toshkent, amaldagi tahrir.
6. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining byudjet tashkilotlarida mehnatga haq to‘lashga oid qarorlari.

7. Smith A. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. – London, 1776.

8. Ricardo D. *On the Principles of Political Economy and Taxation*. – London, 1817.